

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 4 Sayı: 1 Şubat 2021

ss. 85-122

Makalenin Geliş

Tarihi

11/12/2020

Makalenin

Kabul Tarihi

12/02/2021

Yayın Tarihi

28/02/2021

BİR EHL-İ BEYT MUHİBBİ MEHMED LEBİB EFENDİ VE KERBELÂ MERSİYELERİ

Seydi KİRAZ*

Selim ÜMÜTLÜ**

ÖZET

Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in H. 10 Muharrem 61/M. 10 Ekim 680 tarihinde katledilmesi her Müslüman'ın kalbinde derin yaralar açmıştır. Bu hadise, İslâm ümmeti içinde, etkileri bugüne değin uzanan kimi ayrılıklar oluşturmuş lakin katliamdan duyulan derin üzüntü İslâm'ın bütün yorumlarında ortak bir duygu olarak varlığını korumuştur. Her büyük tarihî hadisede olduğu gibi Kerbelâ vakası da çeşitli boyutlarıyla edebî eserlere yansımış, İslâm milletlerinin edebiyatlarında Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin şهادetini konu alan çok sayıda edebî eser ortaya çıkmıştır. Bu ortak acı, Türk edebiyatında "Maktel, Muharremiyye, Kerbelâ Mersiyesi" gibi farklı isimlerle anılan manzumelere konu olmuş; muhtevası Kerbelâ hadisesi olan şiirler yazmak yüzyıllar içinde bir geleneğe dönüşmüştür. Bu geleneğin 19. yüzyıldaki temsilcilerinden biri de Encümen-i Şuarâ üyelerinden Mehmed Lebîb Efendi'dir (ö. 1867). O, her yıl muharrem ayı geldiğinde Kerbelâ konulu mâtemnâmeler yazmayı ve bunları neşretmeyi âdet hâline getirmiş bir şairdir. Şairin samimi duygularla kaleme

*Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı ABD., seydikiraz.27@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4941-3909

**Doktora Öğrencisi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslam Edebiyatı ABD., selimumutlu53@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8667-955X

aldığı bu uzun manzumelerde, asıl amaç sanat yapmaktan ziyade Kerbelâ hadisesini yâd etmektir. Bu çalışmada ilk olarak tür ve müellifle ilgili genel bilgiler verilmiş, ardından Mehmed Lebîb Efendi'nin H.1 Muharrem 1280/M.18 Haziran 1863 tarihinde neşrettiği Kerbelâ mersiyesi biçim, muhteva ve dil özellikleri bakımından incelenmiştir. Çalışmanın sonunda metin, çeviri yazı hâlinde takdim edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Hüseyin, Lebîb, Kerbelâ Mersiyesi, muharrem, Türk-İslâm edebiyatı

A LOVER OF AHL AL-BAYT MEHMED LEBÎB EFENDI AND HIS KARBALA ELEGIES

ABSTRACT

Prophet Muhammed's grandson Hussein's assassination in 10 Muharrem 61/10 Ekim 680 inflicted deep wounds on every Muslim's heart. This event has created some divisions within the Islamic ummah whose effects have continued until today, but the deep sorrow over the massacre has remained a common feeling in all interpretations of Islam. As in every great historical event, Karbala has been reflected in literary works with its various dimensions, and in the literatures of Islamic nations, many literary works about the martyrdom of Hussein and his family have emerged over time. This common pain has been the subject of poems known by different names such as "Maktel, Muharremiye, Kerbelâ Mersiyesi" in Turkish literature, and writing poems with the content of Karbala has become a tradition over the centuries. One of the representatives of this tradition in the 19th century was Mehmed Lebîb Efendi (d.1867), a member of Encümen-i Şuarâ. He is a poet who has made it a custom to write and publish elegies about Karbala at the month of Muharrem every year. In these long poems written by the poet with sincere feelings, it can be said that the main purpose is to memorialize the Karbala incident rather than making art. In this study, firstly, general information about the genre and the author was given, and then the Karbala elegies published by Mehmed Lebîb Efendi on 1 Muharram 1280/18 June 1863 were examined in terms of form and content characteristics. At the end of the study, the text was presented by transcription.

Keywords: Hazrat Hussein, Lebîb, Karbala elegies, muharram, Turkish-Islamic Literature.

GİRİŞ

Arapça, “resâ” kökünden gelen “mersiye” kelimesi ölen kişinin iyiliklerini sayıp dökmek anlamındadır (Şemseddin Sami, 1978: 1321). Terim olarak ise ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılan lirik şiirler olarak tanımlanır (İsen, 2012: 3). Kaynaklar, insanoğlunun yeryüzünde ilk

söylediği şiirin mersiye olduğunu, en eski mersiye de Hz. Âdem'in Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi üzerine söylediğini kaydeder (Toprak, 2014: 215). Sevilen bir insanın ölümü karşısında duyulan üzüntünün dilin imkânları dâhilinde bir biçime bürünmesiyle vücuda gelen mersiyeler, acının paylaşılmasını ve ölen kişinin hatırasının yaşatılmasını sağlar. Bununla birlikte toplumsal bir dayanışmaya ve hissedilen duyguların gelecek kuşaklara aktarımına da vesile olur.

Mersiyenin ortaya çıkması için ölüm hadisesinin meydana gelmesi ve şair ile ölen kişinin arasında bir alakanın bulunması gereklidir (İsen, 2012: 3). H. 10 Muharrem 61/M. 10 Ekim 680'de bütün Müslümanların inançları gereği alakadar oldukları bir ölüm hadisesi meydana gelmiştir. Küfelilerin davetine icabet etmek için Mekke'den yola çıkan Hz. Hüseyin, ailesi ve taraftarlarıyla birlikte Kerbelâ mevkiinde bir katliama maruz kalmıştır. Hz. Hüseyin, kendi kuvvetlerinden kat kat fazla olan bir orduyla çarpışmış, neticede önemli bir kısmı Ehl-i Beyt'ten olan 72 yol arkadaşıyla birlikte şehit düşmüştür. Mübarek başı, gövdesinden ayrılarak önce Küfe'ye ardından da Dımaşk'a (Şam'a) götürülmüştür (Kılıç, 2010: I, 15-48; Demircan, 2015: 54-56). Bu trajik hadise, Müslümanların zihninde ve gönlünde silinmez bir iz bırakmış; ölüm konusunu işleyen *maktel*, *mersiye* gibi türler, zaman içinde Hz. Hüseyin'in adıyla yan yana gelerek özel bir anlam kazanmıştır.

Kerbelâ hadisesini konu alan türler çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmakla birlikte aralarında küçük farklılıklar söz konusudur. "Maktel-i Hüseyin"ler, hadiseyi oldukça detaylı ele alan umumiyetle müstakil eserlerdir. Lirik-didaktik bir anlatım ve trajik bir üslûba sahip olan makteller, genellikle meclislerde dramatik bir şekilde okunur (Yıldız ve Şener, 2016: 203). "Kerbelâ mersiyeleri", maktel türüne göre hacim olarak daha küçüktür ve başka eserler içinde bulunabilir. Bu tür eserlerde olayların Kerbelâ'da yaşanan kısmından özetle bahsedilir ve duyulan üzüntü dile getirilir (Çağlayan, 1997: 34). "Muharremiyye" ise Türk edebiyatında Kerbelâ olayını anlatan mersiyelerle bunların bestelenmiş şekillerinin ve yeni yıl tebriki için yazılmış şiirlerin genel adıdır (Arslan ve Erdoğan, 2009: 59). Bunların ilahi ve tevşih formuyla besteli okunan şekilleri aynı isimle yahut "muharrem ilahisi" adıyla anılmıştır (Uzun, 2006: 8).

Arap edebiyatında Kerbelâ hadisesine ait ilk şiir, Ebü'l-Esved ed-Düeli'ye (ö. 69/688) ait bir gazeldir (Fidan, 2017: 111-114). Kerbelâ hadisesine dair bilinen ilk müstakil eser ise Arap tarihçi Ebü Mihnef'in (ö. 157/773) *Kitâbu Makteli'l-Hüseyin* adlı eseridir. Müellifin muharremin ilk on gününde okunmak üzere on bölüm hâlinde kaleme aldığı bu eser, kendisinden sonra yazılan

maktelerin önemli bir kısmı için hem muhteva hem kompozisyon bakımından kaynak teşkil etmiştir (Güngör, 2003: 456). Emeviler döneminde kaleme alınan Kerbelâ konulu şiirlerde, samimi bir üzüntü ve öç alma duygusu hâkimdir. Abbâsiler dönemi şairleri ise Ehl-i Beyt'in haklarını savunacaklarını umdukları Abbâsî yöneticilerinden bekledikleri gayreti göremeyince hayal kırıklığına uğramışlar ve onları vefasızlıkla suçlamışlardır. Kerbelâ hadisesi, Fâtımiler döneminde de yoğun olarak işlenmiştir (Kurtuluş, 2002: 273). Arap edebiyatında sayısı gittikçe artmakla beraber Kerbelâ'nın ele alındığı 96 bilimsel çalışma tespit edilmiştir (Aksu, 2010: I, 300-365).

Fars edebiyatında ise özellikle Büveyhiler döneminden itibaren aşûrâ günlerinde Kerbelâ şehitlerinin resmî törenlerle anılması Kerbelâ ile ilgili edebî çalışmaların artmasını sağlamış, Şiiliğin devlet dini olduğu Safevi Dönemi'nde ise bu tür çalışmalar daha da itibar görmüştür (Kurtuluş, 2002: 273). Hz. Hüseyin'in ümmetin günahlarının affı için şehit olduğu, onun şehadetine ağlayanların cennette Ehl-i Beyt ile beraber olacağı inancının etkisiyle maktelerin muhtevası genişletilmiştir. Bu dönemde yazılan eserler arasında Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin (ö. 1504) *Ravzatü's-Şühedâ* adlı eseri bilhassa İran'da çok beğenilmiştir (Güngör, 2008: 781). İran edebiyatında Kerbelâ hakkında yapılan 184, Batı'da ise 32 çağdaş çalışmaya ulaşılmıştır (Aksu, 2010: I, 351-360, 372-374).

Türk edebiyatında maktel türünde bilinen ilk eser, 1362 yılında Kastamonu'da yazılan, bazı araştırmacılar tarafından Şâdi'ye, bazıları tarafından da Yûsuf-ı Meddah'a ait olduğu öne sürülen *Dâsitan-ı Maktel-i Hüseyin* adlı eserdir. (Özçelik, 2008). Bu eserden sonra maktel türüne rağbet artar. Yahyâ b. Bahşi'nin (ö. 1504) *Maktel-i Hüseyin*'i (Eroğlu, 2010: 43-59), Hacı Nureddin Efendi'nin (ö. 1530) *Maktel-i Hüseyin*'i (İslamoğlu, 2010: 17-42; Akdoğan, 2017) geleneğe eklenen önemli eserler olarak zikredilebilir. Fuzûlî'nin (ö. 1556) *Hadîkâtü's-Su'adâ'sı*, Âşık Çelebi'nin (ö. 1572) Farsçadan çevirdiği *Tercüme-i Ravzatü's-Şühedâ'sı* (Özçelik, 2015) ve Gelibolulu Câmî-i Rûmî'nin *Saadetnâme'si* (Öztürk, 2014) 16. yüzyılda kaleme alınmış öne çıkan maktellerdir. Bu üç eser, Kâşifi'nin *Ravzatü's-Şühedâ* adlı eserinin tercümeleridir. Bunlar arasında her bakımdan en mükemmeli Fuzûlî'nin (ö. 1556) *Hadîkâtü's-Su'adâ'sı* kabul edilir (Uzun, 2002: 275). Edebiyatımızda maktel yazma geleneği yüzyıllar boyunca kesintisiz devam etmiş, Ehl-i Beyt'e duyduğu hürmetin etkisiyle onlara düşmanlık eden kişilerin adını baş aşağı şekilde yazan müstensihler dahi çıkmıştır.¹

¹ *Tuhfetü's-Şühedâ* adlı maktelin Konya nüshasında Ehl-i Beyt'e düşmanlık eden ve onlara zararı dokunan kişilerin isimleri baş aşağı olacak şekilde yazılmıştır (Özdemir, 2020: 44).

Türk edebiyatında Kerbelâ mersiyeleri 15. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamıştır.² Yazıcıoğlu Mehmed'in (ö. 1453) *Muhammediyye'si Vefâtü'l-Hasan ve'l-Hüseyn* başlıklı bir manzume içerir. Sinan Paşa'nın (ö. 1486) *Tazarrunâmesi'nde* de mensur bir mersiye bulunur (Sinan Paşa, 2011: 429-430). 16. yüzyılda Hayretî, Ubeydî, Sâfi; 17. yüzyılda Bağdatlı Rûhî, Neşâtî, Fasîh Ahmet Dede; 18. Yüzyılda Behiştî, Sükûtî, Haşim Efendi; 19. Yüzyılda Zekâyî, Şeref Hanım, Kâzım Paşa Kerbelâ mersiyesi yazmış olan şairlere örnek olarak zikredilebilir. 16. yüzyıldan itibaren klasik mersiyelerin sayısında bir azalma görülürken Kerbelâ mersiyelerinin sayısında bir artışın olması dikkat çekici bir durumdur. Özellikle 19. yüzyılda hem şair sayısında hem de yazılan şiir sayısında büyük bir artış görülür (Çağlayan, 1997: 37-38).

Türk edebiyatında Kerbelâ konusunda yazılmış manzumeler bugüne kadar birçok önemli çalışmaya konu olmuştur. Bünyamin Çağlayan *Kerbelâ Mersiyeleri* adlı doktora çalışmasında 132 şaire ait manzumelere yer vermiştir (Çağlayan, 1997). Cemil Çiftçi'nin *Kerbelâ Ağıtları* adlı çalışması, 16. yüzyıldan 20. yüzyılın ilk yarısına kadarki dönemde yaşayan 139 şaire ait manzumelerden oluşmaktadır (Çiftçi, 2008). Mehmet Arslan ve Mehtap Erdoğan ise *Kerbelâ Mersiyeleri* adlı kapsamlı çalışmada tamamı aruz ölçüsüyle yazılmış, 204 şaire ait 517 manzumeye yer vermiştir (Arslan ve Erdoğan, 2009). Bu çalışmalarda Türk edebiyatındaki Kerbelâ mersiyelerinin önemli bir kısmı tespit edilmiştir. Bununla birlikte konuyla ilgili araştırmalar devam ettikçe bir eserin içinde bulunan yahut müstakil olarak yazılan başka manzumelere de ulaşmak mümkündür. Bahreddin (18. yüzyılın sonu-19. yüzyılın başı) *Dîvân*'ındaki yirmi sekiz mersiye (Gıynaş, 2013: 121-148); Süleyman Giryânî'nin (ö. 1913) Hz. Ali-Muaviye mücadeleleri, Sıffin Harbi, Hakem Olayı ve On İki İmam menkıbelerini anlattığı *Necmü'l-Kulûb* adlı mesnevisindeki iki mersiye (Kiraz, 2018: 499-502) ve müstakil bir eser olarak değerlendirilen Seyyid Fevzi'nin (ö. 1900) *Taziye-nâme'si* (Kayaokay, 2020: 199-234) Kerbelâ mersiyeleri alanında son dönemde yapılan çalışmalara örnek olarak zikredilebilir.

Kerbelâ mersiyeleri için şairlerin en çok tercih ettiği nazım biçimlerinde ilk beş sıra şu şekildedir: gazel, müseddes, kaside, muhammes, terkeb-i bend (Çağlayan, 1997: 46). Klasik mersiyeler muhteva olarak dünyanın geçiciliği, övgü, yas, feleğe sitem ve dua bölümlerinden oluşurken Kerbelâ mersiyelerinde buna beddua bölümü de eklenmiştir (Çiftçi, 2008: 18).

² Türklerde ölüm acısını konu alan ilk şiirler sagulardır. Fuat Köprülü, saguları İslam öncesi Türk edebiyatının en kıymetli ürünleri olarak niteler (Köprülü, 2018: 74). İslami dönemde Anadolu'da yazılmış ilk mersiye ise eldeki verilere göre Ahmedî'nin (ö. 1413) Germiyan beylerinden Süleyman Şah için yazdığı şiirdir (İsen, 2012: 10).

Mevzuya, divan şairlerinin yanı sıra tekke ve halk şairleri de rağbet etmiş, Kerbelâ'da yaşananlar manzum olmayan tahkiyeli türlere de konu olmuştur.

Kerbelâ mersiyesi yazma geleneğini 19. yüzyılda devam ettiren şairlerden birisi de Mehmed Lebîb Efendi'dir. Bu çalışmada öncelikle Mehmed Lebîb Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilecek, akabinde müellifin H.1 Muharrem 1280/M. 18 Haziran 1863 tarihinde neşrettiği mersiyeler dil, üslup ve muhteva özellikleri bakımından incelenecektir. Böylece Lebîb'in kaleme aldığı Kerbelâ mersiyelerinin tanıtılması ve türün literatürüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

1. Mehmed Lebîb Efendi'nin Hayatı

1785 yılında İstanbul'da doğan Mehmed Lebîb Efendi, Tophane Rûznâmçecisi³ Mustafa Efendi'nin oğludur (İnal, 1969: 875). Lebîb Efendi, ilk tahsilinin ardından Rûzname kalemine devam etmiştir. 1813'te babasının vefatı üzerine onun yerine tayin olunmuş ve 13 yıl bu görevi ifa etmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sırasında bir suçluyu evinde sakladığı gerekçesiyle Kütahya'ya sürülmüş, bir müddet sonra affolunarak İstanbul'a dönmüştür. Lebîb Efendi, 1830-1862 yılları arasında mühimmat müdürlüğü, mevkûfatçılık, tersane müdürlüğü, Şûrâ-yı Bâbîâlî üyeliği, Halep ve Rumeli defterdarlığı, Encümen-i Dâniş ve Meclis-i Valâ üyeliği, Takvîm-i Vekâyi ve Matbaa-i Âmire nâzırlığı gibi görevlerde bulunmuş; 1867 yılında vefat etmiştir (İnal, 1969: 876; Süreyya, 1996: 901).

Bursalı Mehmed Tahir, Lebîb Efendi'yi "*ricâl-i devletten ve fuzalâ-yı üdebâ*"dan sayar (2016: 831). *Sicill-i Osmânî*'nin yazarı Mehmed Süreyyâ ise onun için "*Kâtip, şâir, âlim, rind-meşreb olup evi ediplerin toplantı yeri idi.*" ifadelerini kullanır (1996: 831). İbnülemin Mahmud Kemal, şairle ilgili bilgiler verirken onun genç şairlerin yetişmesi için gayret gösterdiğini, Şair Safvet'i yorgancı kalfalığından ve meyhane köşesinden çıkarıp şairler kafilesine kattığını kaydeder. Şairi sıkça ziyaret edenler arasında Ziya Paşa'nın olduğunu söyler. Lebîb'in yaşlı bir zât olmasına rağmen Hersekli Ârif Hikmet'in evinde toplanan Encümen-i Şuarâ'ya devam ettiğini ifade eder (İnal, 1969: 876).

Ahmed Lutfî Efendi (ö. 1907), *Lutfî Tarihi* adıyla şöhret bulan eserinde Lebîb'den bahsederken onun Ehl-i Beyt'e duyduğu şiddetli muhabbet ve yakınlığından dolayı her yıl muharrem ayı geldiğinde beşer onar sayfalık müstakil mâtemnâmeler yazmayı alışkanlık hâline getirdiğini kaydeder (Akt.

³ Rûznâmçeci: Bazı dairelerde rûzname denilen yevmiye defterini tutan muhasebe kâtibi, muhasebeci (Şemseddin Sami, 1978: 674).

İnal, 1969: 876). Şâirin, 1275 yılında doğan oğluna “Murtaza” adını vermesi de (Özgül, 2012: 111), Ehl-i Beyt’e duyduğu derin muhabbetin göstergesi olarak düşünülebilir.⁴

2. Eserleri

Tercüme, şerh, nazire, tazmin, derleme mahiyetinde çok sayıda esere imza atan Lebîb’i bu yönüyle “velûd” bir sanatkâr olarak nitelemek mümkündür. Nitekim tezkire yazarı Fatîn, çağdaşı Lebîb Efendi’den bahsederken “*sür’at-ı tab’a mazhar bir şâir-i kesîrû’l-eser*” ifadesini kullanır (Fatîn, 2017: 363). Şairin Arapçaya ve Farsçaya vâkîf olduğu özellikle tercüme türündeki eserlerinden anlaşılmaktadır. Sade yazmaya meyletmesi, nazireciliğe ilgi duyması, çok yazdığı için kimi zaman tekrara düşmesi Lebîb’in şiirlerinde öne çıkan özelliklerdir. Lebîb’in eserleri şunlardır:

2.1. *Dîvân-ı Eş’âr*: Şairin, bir kısmı Ziya Paşa’nın hattıyla olmak üzere on iki mecmuadan oluşan şiirleri, bizzat İbnülemin Bey tarafından şairin torunu Mehmed Şerif Paşa’dan alınarak Pertev Paşa’nın kütüphanesine teslim edilmiştir (İnal, 1969: 877). Bu mecmualar, günümüzde Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulunmaktadır.⁵ Mecmualardan ilki Halil Karagöz’ün hazırladığı yüksek lisans tezine konu olmuştur (Karagöz, 2014). Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’nde, Lebîb Efendi’nin yaklaşık otuz bin beyitten oluşan *Dîvân*’ının, Edirneli Nazmî’nin *Dîvân*’ından sonra Türk edebiyatındaki en hacimli ikinci *Dîvân* olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder (Arslan, 2014, Lebîb, E.T. 01.01.2021).

2.2. *Tuhfe Şerhi Müntehâb-ı Lebîb (1846)*: Sünbülzâde Vehbî’nin *Tuhfe*’sinin şerhidir.⁶

2.3. *Nuhbe ve Tuhfe Tazmînâtı (1847)*: Eser, Sünbülzâde Vehbî’nin Farsçadan Türkçeye manzum bir sözlük olan *Tuhfe* ve Arapçadan Türkçeye manzum bir sözlük olan *Nuhbe* adlı eserlerinin bazı kıt’alarının tazminini içermektedir (Öztürk, 2012: 197-220).

2.4. *Şerh-i Lâmiyyetü’l-Acem (1854)*: Tuğrâî’nin *Lâmiyyetü’l-Acem* adlı kasidesinin Türkçedeki bilinen tek şerhidir (Lebîb Efendi, 2019: 34-35).

⁴ Şair, oğlunun doğumu üzerine tarih düşürmüştür: “Müjde şad müjde Lebîbâ bu hafid / Hazret-i Hağdan saña ihsandır / Cevherin târihi olmaz mı delil / Cüd-ı Mevlâ Murtażâ bürhândır / 1275” YB, 1997, v. 30a.

⁵ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, dem. no: 1987-1998.

⁶ Eserle ilgili devam eden bir doktora tez çalışması bulunmaktadır. Seyit Yavuz, *Mehmet Lebîb Efendi’nin Tuhfe-i Vehbî Şerhi: Müntehab-ı Lebîb* (İnceleme-Metin-Tıpkı Basım), Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Akkaya.

2.5. *Sıhhat ü Maraz Tercümesi (1856)*: Fuzûlî'nin Farsça *Sıhhat ü Maraz* risalesinin tercümesidir (Fuzûlî, 2018: 115-140).

2.6. *Cevâhir-i Mültekata (1869)*: Arapça, Farsça ve Türkçe eserlerden derlenmiş, hikmet içeren kıssalardan oluşmaktadır (Lebîb Efendi, 2014).

2.7. *Burhânü'l-Hüdâ fî Reddi'n-Nasârâ*: Şeyh Abdullâh-ı Mühtedi'nin redd-i Nasârâ'ya dair Arapça eserinin tercümesidir. Basılmamıştır.

2.8. *Sokakların Tathîr ve Tanzîmine Dâ'ir Risâle*: Şehirlerin İslâmî temizlik kurallarına uyularak düzenlenmesini konu alır. Basılmamıştır.

2.9. *Surnâme-i Lebîb*: Mahmud Kemal İnal, Lebîb'e ait böyle bir eserden bahsetmemiştir. Ancak Yüksel Aktaş Baycar, yüksek lisans çalışmasında eser içinden deliller göstererek II. Mahmud'un kızı Mihrimah Sultan'ın düğün törenini konu alan bu eserin Mehmed Lebîb Efendi'ye ait olduğunu ifade etmiştir (2006: 12-14).

2.10. *Kerbela Mersiyeleri*: Mehmed Lebîb Efendi'nin Ehl-i Beyt'e olan şiddetli muhabbetinin bir eseri olarak muharrem aylarında mersiyeler bastırıldığı bilinmekle beraber bugüne kadar bu mersiyelerin tanıtımına yahut incelenmesine dair bir çalışma yapılmamıştır. Mehmed Arslan, Lebîb'in kırk civarında Kerbelâ mersiyesi kaleme aldığını, bu manzumelerin beyit sayısının iki bine yaklaştığını belirtir (Arslan, 2014, Lebîb, E.T. 01.01.2021). Mehmet Fatih Köksal, bir şiir mecmuasında tespit ettiği Kerbelâ şairleri hakkında bilgi verirken Lebîb'in iki mersiyesini ortaya çıkarmıştır (2010: II, 366-367). Halil Karagöz tarafından çalışılan *Divân-ı Eş'âr-I*'de terkîb-i bend şeklinde kaleme alınmış bir mersiye bulunmaktadır (2014: 60-70). Kayahan Özgül, Lebîb'in müstakil olarak basılan mersiyelerinden sekiz tanesini tespit etmiştir (2012: 38). Biz de Lebîb'e ait H. 1275/M. 1858, H. 1276/M. 1859, H. 1280/ M. 1863, H. 1281/M. 1864, H. 1282/M. 1865, H. 1283/M. 1866, H. 1284/M. 1867 yıllarında, muharrem ayında basılan yedi adet matbu risaleyi, bir adet de tarih içermeyen risaleyi tespit ettik. Bunlardan 1275 yılına ait olan ve tarihsiz olan risalelerde yer alan bazı mersiyeler daha önce farklı çalışmalara konu olmuştur (Arslan ve Erdoğan, 2009: 479-487; Çiftçi, 2008: 233-237).

Risalelere dair genel bilgiler Tablo-1'de sunulmuştur:

Tablo-1: Mehmed Lebîb Efendi'nin Muharrem Ayında Neşrettiği Mersiyeler⁷

⁷ Şairin matbaada tabettiği mersiyelerin yanı sıra elle çoğaltılan mersiyeleri de mevcuttur. Millî Kütüphanede bulunan 06 Mil Yz A 377 nolu yazmada üçü nazire olmak üzere dört mersiye, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesinde bulunan 10 sayfalık yazmada ise

TARİH	BASILDIĞI YER	SAYFA SAYISI	MERSİYE SAYISI
1275 Muḥarrem (1858 Ağustos/Eylül)	-	7	1
1276 10 Muḥarrem (9 Ağustos 1859)	-	11	2
1280 Ğurre-i Muḥarrem (18 Haziran 1863)	-	12	5
1281 Ğurre-i Muḥarrem (6 Haziran 1864)	Maṭba‘a-i ‘Āmire'	9	5
1282 Ğurre-i Muḥarrem (27 Mayıs 1865)	Maṭba‘a-i ‘Āmire'	12	4
1283 Ğurre-i Muḥarremü'l- ḥarâm	Maṭba‘a-i ‘Āmire'	16	11
1284 Ğurre-i Muḥarrem (5 Mayıs 1867)	Maṭba‘a-i ‘Āmire'	31	14
Tarihsiz ⁸	-	13	5

Tespit edilen sekiz risalede Kerbelâ mersiyesi olarak değerlendirilebilecek ikisi Farsça olmak üzere toplam 47 manzume bulunmaktadır. Bunların en kısası 7, en uzununu ise 142 beyitten oluşmaktadır. Manzumelerde en çok terki-i bend ve kaside nazım biçimleri tercih edilmiş, bazılarında başlık ve mahlas kullanılmamıştır. Lebîb, muharrem ayında neşrettiği bu risalelerde birçok şairin mersiyesine de nazire yazmıştır. Bu şairler şunlardır: Neşâtî (ö. 1674), Nusret Efendi (ö. 1794, Şeyh Zekâyî Efendi (ö. 1812), İzzet Molla Efendi (ö. 1829), Pertev Efendi (ö. 1837), Bursalı İffet (ö. 1840), Safvet (ö. 1866-67).⁹

3. Mehmed Lebîb Efendi'nin H. 1 Muḥarrem 1280'de/M. 18 Haziran 1863'te Neşrettiği Mersiyeler

3.1. Biçim ve Ahenk Özellikleri

terki-i bend şeklinde yazılmış, 154 beyitten oluşan bir mersiyeye bulunmaktadır. Bu mersiyeler şairin *Divân*'ında da mevcuttur.

⁸ Lebîb Efendi'nin her muharrem bir risale neşrettiği bilgisi göz önüne alındığında tarihsiz olarak basılan bu risalenin H. 1277/M. 1860, H. 1278/M. 1861, H. 1279/M.1862 yıllarından birine ait olabileceği tahmin edilebilir.

⁹ Mehmed Lebîb Efendi'ye ait bütün Kerbelâ mersiyelerinin incelendiği bir çalışma tarafımızdan hazırlanmaktadır.

Mehmed Lebîb Efendi'nin H. 1 Muharrem 1280/M. 18 Haziran 1863 tarihinde neşrettiği risale 12 sayfadan oluşmaktadır.¹⁰ Metin içerisinde eserin basım yerine dair bir bilgi yoktur. Müellifin bir dönem Matbaa-i Âmire nezaretinde görev yapması ve sonraki yıllarda neşrettiği risalelerin sonunda “Matbaa-i Âmire’de basılmıştır.” ifadesinin yer alması, bu risalenin de Matbaa-i Âmire’de basıldığını düşündürmektedir. Risale, nazire şeklinde kaleme alınmış bir na’atla başlar. Bu manzumenin başlığı “‘İzzet Mollâ Merhûmuñ Her Mısra‘ına Bir Mısra‘ ‘İlâvesiyle Terdif Olunan Na‘at-ı Şerif” şeklindedir. Sonrasında “Merşiyeye” başlığı altında dört manzumeye yer verilmiştir. Risalenin son bölümünde “Diğer Merşiyeye” başlığıyla bir manzume daha bulunur.

Çalışmamıza konu olan manzumelerin en kısısı 17 beyit, en uzununu ise 101 beyitten oluşmaktadır. Bütün manzumeler, “aa-xa-xa...” şeklinde uyaklanmış ve hepsinde mahlas kullanılmıştır. Bu bakımdan mersiyelerin kaside nazım biçimiyle kaleme alındığını söylemek mümkündür. Manzumelerin üçünde “fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün”, ikisinde ise “fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün” kalıbı kullanılmıştır. İmalelere sıkça başvuran şairin aruz ölçüsünü kullanmakta başarılı olduğunu söylemek güçtür. Çalışmanın metin bölümünde veznin aksadığı mısralar dipnotlarda gösterilmiştir.

Kerbelâ mersiyelerinde, üzüntüyü ahenkle sağlamayı düşünen şairler, ağlama sesini çağrıştıran uzun ünlüleri ya da içinde uzun ünlü bulunan ses gruplarını kafiye olarak kullanmayı tercih etmişlerdir (Çağlayan, 1997: 53). Lebîb’in manzumelerinde de bu özellik görülmektedir. Örneğin ikinci manzumede “in”, dördüncü manzumede “âr”, beşinci manzumede “âb” sesleri kafiye olarak kullanılmıştır. Diğer manzumelerde de birkaç istisna dışında uzun ünlülerin bulunduğu ses grupları kafiye olarak seçilmiştir.

Şair, manzumelerin ritim ve ahengini tesis ederken vezin ve kafiye ile yetinmemiş, anlam olarak uyumlu kimi ifadeleri paralel bir şekilde sıralayarak ahenge katkı sağlamıştır:

Şefkat ü merhametiñ cû-yı revân-ı re’fet
Kerem ü ‘âufetiñ kûlzü-m-i bî-kâ‘r ü kenâr (M-IV, b. 71)

Sineler sūzân u hâtırlar perîşân u melûl
Dideler gıryân u diller zahmdâr u ıztırâb (M-V, b. 8)

¹⁰ Selimiye Yazma Eser Kütüphanesinde, “Na’at-ı Şerif” başlığıyla kayıtlı bulunan eserin demirbaş numarası 22 Sel 2070’dir.

Bazı beyitlerde görülen mısra başındaki sözcüklerin tekrarı da dikkat çekici bir ahenk unsurudur:

*Anlar idi behçet-ārā-yı cihāt-ı şark u garb
Anlar idi nuhbe-i ārayış -i kevn ü mekân (M-III, b. 31)*

*Ol dem oldı baħr-ı bî-pāyān ğam-ı tufān-nişān
Ol dem oldı çeşme-i nehr-i Firāt ‘ayn-ı serāb (M-V, b. 3)*

*Ol gün oldı ser-nigün evlād-ı Ğaydar sū-be-sū
Ol gün oldı ser-berīde māh-ruħ u vālā-cenāb (M-V, b. 6)*

Bir veya birkaç mısradaki seslerin birbirine uyması, birbirleriyle veya bir mânâya göre düzenlenmesi armoni olarak tanımlanmaktadır (Macit, 2016: 71). Lebîb de mersiyelerinin bazı bölümlerinde ses tekrarlarıyla bir armoni yakalamıştır. Örneğin aşağıdaki beyitte 11 adet “a” ünlüsü kullanılarak asonans yapılmıştır:

*Zerre-i pertev-i ruħsārīna nisbet olsa
Olamaz mihr o kadar şa‘şa‘a-mend envār (M-IV, b. 80)*

Manzumelerde kimi ahenk kusurlarına da rastlanır. Örneğin “Kendiniñ peygamberiniñ oğlını itmiş telef” (M-II, b. 14) mısrasında ilgi hâli ekinin peş peşe kullanımı kulak tırmalamaktadır. Aşağıdaki beyitte ise şair vezni tutturmak için bazı fiillere ikinci kez edilgenlik eki getirmiştir:

*Diñlenilmez söylenilmez vak‘adır ol mā-cerā
Cānlar tāb-āver olmaz lāl olur nuṭṭ u zebān (M-III, b. 5)*

Görüldüğü üzere şair, ahenk konusunda genel anlamda geleneğe uymuş; kimi zaman da farklı tasarruflarda bulunmuştur. Manzumelerin geneline bakıldığında onun güçlü bir ahengi yakaladığını söylemek zordur.

3.2. Dil ve Üslup Özellikleri

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk edebiyatı, Batı uygarlığının etkisi altında Avrupaî bir karakter kazanmaya başlamıştır (Özkan, 2007: 484). Buna paralel olarak edebiyatımıza makale, roman, tiyatro gibi Batılı türler girmiş; Batı medeniyetine ait kelime ve kavramlar edebî eserlerde yer bulmuştur. Aynı yüzyılda bir grup şair, düzenli olarak tertip ettikleri şiir ve edebiyat sohbetlerinde eski şiir geleneğini devam ettirmeye çalışmıştır. Mehmed Lebîb Efendi, “Encümen-i Şuarâ” olarak adlandırılan bu dost meclisinin

müdafimlerinden biridir. Bu meclisin müdafimleri, yüzyıllar içerisinde oluşmuş divan şiirinin estetiğine zarar vermeden yenileşmeyi denemişlerdir (Özgül, 1995: 181).

Mehmed Lebîb Efendi, eserlerinde her ne kadar klasik şiire ait nazım biçimlerini kullansa da sade Türkçeye meyletmış ve kimi zaman gelenekten farklı mazmunlar kullanmaktan çekinmemiştir (Özgül, 2012: 174-175). Dolayısıyla şairin dil ve üslup açısından bir arayış içinde olduğu düşünülebilir. Öte yandan diğer çok yazan şairlerde olduğu gibi Lebîb'de de sanat seviyesi açısından inişler ve çıkışlar görülür. Örneğin çalışmamıza konu olan mersiyelerde “*Şâh-bazân-ı şehâdet kondı bâğ-ı cennete / Bunca nâzik nev-civâna oldı fîrdevs âşiyân*” (M-III, b.13) ifadesinde olduğu gibi söyleyiş güzelliğinin yakalandığı mısralara rastlandığı gibi “*Görmek eyler ârzü dergâhını heşt behişt*” (M-II, b. 8) şeklindeki dil yönünden kusurlu ifadeler de rastlanır.

Şair, “*ser-tâ-ser, leb-â-leb, sû-be-sû, keş-â-keş, harâb-ender-harâb*” gibi ahenge katkı sağlayan ve vezin konusunda kendisine yardımcı olan kelimelerden sıkça faydalanmıştır. Kimi zaman günlük konuşma dilinde olduğu gibi yüklemi başa alarak anlamı vurgulamıştır: “*Yağuşur encüm-i gerdün dökilürse hâke*” (M-IV, b. 29) Bazen de soru cümleleriyle anlamı pekiştirmiştir: “*Yanmasun mı cigeri Fâtıma-i Zehrânîñ*” (M-I, b. 26). Manzumelerde “*Velâ-âbâd, güher-âbâd*” gibi pek rastlanmayan terkiplere başvurması, dilde şaire özgü bir tasarruf olarak değerlendirilebilir.

Şair, kimi zaman “*cürm ü günâh*”, “*endûh u elem*”, “*azîz ü mükerrem*”, “*hor u hakîr*” gibi yakın anlamlı sözcükleri yan yana kullanmış, böylece gelenekte var olan bir üslup özelliğiyle anlamı pekiştirmiştir. Manzumelerde, “*feryâd, figân, zâr, enîn, elem, keder, gussa, esef, endûh, hayf*” gibi matem atmosferini yansıtan kelimelere sıkça yer verilmiştir. Ehl-i Beyt konusunda hassasiyet gösteren ve yas tutan kişiler, “*ehl-i velâ, bendegân-ı hânedân, âşık-ı şurîde, erbâb-ı dil*” olarak tavsif edilmiştir.

Lebîb'in mersiyelerinde dikkat çeken iki temel üslup özelliği vardır. Bunlardan birincisi sözünü sohbet tarzında, tekellüfsüz bir biçimde söylemesidir. İlmî ve edebî sohbetleri seven şairin, hoşsohbet kişiliğini şiirlerine de yansıttığı söylenebilir. İkinci üslup özelliği ise samimiyettir. Şair, belki de bu yüzden yüreğinden süzülüp gelen sözleri estetik bir biçime sokma endişesi taşımamıştır. Onun tek amacı muharrem ayında meydana gelen bu feci hadiseyi yâd etmektir.

3.3. Muhteva Özellikleri

Türk edebiyatında kaleme alınan Kerbelâ mersiyelerinde genellikle yas, övgü, Kerbelâ hadisesinin tasviri, feleğe sitem, beddua ve dua konuları işlenmiştir (Çağlayan, 1997: 53). Mehmed Lebîb Efendi'nin manzumelerinde de bu çerçevenin dışına çıkılmamıştır. Bu konular manzumelerde müstakil bölümler hâlinde işlenmemiş, çoğu zaman iç içe ele alınmıştır.

3.3.1. Yas

Mersiyeler, ölen kişinin ardından duyulan üzüntünün dile getirildiği şiirlerdir. Dolayısıyla mersiyelerde ana unsur üzüntüdür. Diğer bölümler ise şairin üzüntü temasını pekiştirmek için kullandığı yardımcı unsurlardır (İsen, 2010: 35). Şairler, mersiyelerinin baş taraflarında matem duygularını ifade etmeden önce muharrem ayının geldiğini belirten ifadeler yer verirler. Bu sözler bir bakıma sebab-i telif özelliği taşır (Çağlayan, 1997: 54). Bazı manzumelerinin başında Lebîb Efendi de bu tarz ifadeler yer vermiştir. Kerbelâ kıssası, her dâim Müslümanların hatırında olsa da muharrem ayı, bu eski acıyı tazelemiş ve ağlayıp inlemeleri artırmıştır:

*Gerçi her dem dâstân-ı Kerbelâ hâtır-nişân
Çoklaşur bu mevsim-i 'aşr-ı muharremde fiğân (M-III, b. 1)*

*Tâzelendi yine zağm-ı dil-i üftâde-i zâr
İtdi ihâtâr o demi 'aşr-ı muharrem tekrâr (M-IV, b. 1)*

Bu mevsimde sevinç ve neşe muhabbet ehlinin gönlünden çekilmiştir:

*Mevsim-i 'aşr-ı muharremde ider bi-irtiyâb
Hâtır-ı ehl-i muhabbetden meserret ictinâb (M-V, b. 1)*

Kalem dahi üzüntüden siyahlara bürünmüş, ağlaya ağlaya bu kıssayı anlatmaya başlamıştır:

*Bu esef ile siyeh-püş olup kilik ü devât
Ağlaya ağlaya ol vaq'ayı eyler tahrîr (M-I, b. 3)*

Bu hadise nedeniyle bulutlar gözyaşı dökmüş, ay ve güneş şaşkınlıktan tutulmuştur. Ehl-i velâ (Hz. Peygamber'e ve ailesine yakınlık duyanlar) perişan olmuş, yer ve gök yas tutmuştur. Sineler yanmış, hatırlar kırılmıştır. Gönüldeki keder ve üzüntüyü gizlemenin imkânı kalmamıştır.

3.3.2. Övgü

Kerbelâ mersiyelerinde Hz. Hüseyin, genellikle soyunun yüceliği ve şahsî özellikleri bakımından övülmüştür (Çağlayan, 1997: 53). Lebib'in mersiyelerinde Hz. Peygamber'in soyu şu dizelerle yüceltilir:

*Böyle rif'atlı kabîle olmamışdır rû-nümâ
Böyle devletlü sülâle görmemiştir ins ü cân (M-III, b. 30)*

Hadisenin müsebbiplerine tepki gösterilirken de aynı konuya dikkat çekilir:

*Fâtımâ-zâde iken itmedi mel'ün idrâk
Bilmedi sıbt-ı nebî olduğun aşlâ o şerîr (M-I, b. 15)*

Şair, Hz. Hüseyin'i överken mübalağalı bir dili tercih eder. Buna göre kalem, onun vasfının binde birini yazsa yüz binlerce kitap olur:

*Nice yüz biñ kütüb imlâ ider idi kalem
Vaşfiniñ biñde birin mümkün olaydı taşîr (M-I, b. 18)*

Hz. Hüseyin, Hz. Peygamber'in dizinin süsü, Hz. Fâtıma'nın kucağındaki elmas hazinesidir:

*Gevher-i gencîne-i âgüş-ı Zehrâ-yı Betûl
Cân-bahâ ârâyîş-i zânû-yı fâhrü'l-mürselîn (M-II, b. 7)*

Hz. Hüseyin'in namını Cebrâil, Hak'tan getirmiştir:¹¹

*Vahy olup Hağdan getürdi nâmını ol hazretiñ
Gökden esmâ indüğün işbât idüp Rûhu'l-Emîn (M-II, b. 12)*

Şair, dördüncü mersiyenin son otuz beyitlik bölümünü tamamen Hz. Hüseyin'in övgüsüne ayırmıştır. Burada da mübalağa sanatına sıkça başvurulmuştur. Buna göre Hz. Hüseyin'in şerefi her yanı kuşatmış, dağlar ve çöller onun fermandını taşımıştır:

*Şarğ u ğarbı şerefiñ itdi ihâta yek-ser
N'ola fermân-berîñ olur ise deşt ü kühsâr (M-IV, b. 84)*

Ona dost olanlar her yerde değer görmüş, düşmanları ise hakarete uğramıştır:

*Dost olanlar saña her yerde 'azîz ü mükrem
Düşmeniñ her nerede olsa olur istiḥkâr (M-IV, b. 95)*

Onun ayağının toprağı, bahçedeki gül fidanının başına devlettir:

¹¹ Hz. Hüseyin'e babası Hz. Ali tarafından "Harb" adı konulması düşünülürken bunun Hz. Peygamber tarafından "Hüseyin" şeklinde değiştirildiği söylenir. Rivayete göre Cebrail tarafından bildirilen bu isim, Harun Peygamber'in üç oğlundan biri olan Şebir'in Arapça karşılığıdır (Arslan, 2009: 3).

*Hāk-i pāyīn başınıñ devletidir naḥl-i gülūñ
Ayağıñ altına yüz sürmeği ister ezhār (M-IV, b. 78)*

Şair, Hz. Hüseyin'in üstün özelliklerini tavsif ederken birçok farklı unsurdan yararlanmıştır. Buna göre cennet, onun dergâhını görmeyi arzu eder. Melekler, ayağının toprağından sürme çekmek isterler. Ay ve güneş, onun gölgesinden feyz alır. O, şefkat ve merhamette nehir; iyilikte ve ihsanda deniz gibidir.

3.3.3. Kerbelâ Hadisesi

Kerbelâ mersiyesi kaleme alan şairler, yüzyıllar önce yaşanan Kerbelâ vakasını okuyucuların hafızasında canlandırmak ve onları yasa ortak etmek için mersiyelerinde Kerbelâ hadisesine dair kimi detaylara yer vermişlerdir (Çağlayan, 1997: 54). Hadisenin nasıl gerçekleştiğiyle ilgili tarihî bilgilere vâkıf olan Lebîb, Kerbelâ vakasına dair kimi sahneleri kendine özgü söyleyişiyle göz önüne getirir. Buna göre, Hz. Hüseyin, âlemin başına devlet olmuşken başı kesilip teşhir edilmiştir:¹²

*‘Âlemīniñ başına devlet iken ser-tā-ser
Kesilüp re’s-i cihān kıymeti oldı teşhîr (M-I, b. 6)*

Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin bulunduğu küçük bir kabileye kalabalık bir orduyla saldıran düşman, umumî bir katliam yapmak için neredeyse Hülâgû'dan yardım talep edecektir:

*Katl-i ‘āmm itmek için düşmen-i bed-gebşe o dem
Şağ olsa getirür idi Hülâgüyı naşîr (M-I, b. 35)*

Düşman askerleri, kafilenin etrafını kuşatmış, sanki gül bahçesinin etrafını dikenler sarmıştır:

*Kerbelâda aldı etrāfiñ ‘adū serverleriñ
Hār ile oldı be-her sūdan ihāḥā gülsitān (M-III, b. 14)*

Kerbelâ'nın susamışları, ölümün şirin şerbetini içerek şehadete kanmışlardır:

*Oldı dilsîr-i şehâdet teşnegān-ı Kerbelâ
Şerbet-i şîrîn-i merg işrâb idüp tiğ ü sinān (M-III, b. 12)*

Kerbelâ toprakları kanla yoğrulmuş, Ebû Tûrâb'ın¹³ evlatları kanlı toprağa yuvarlanmıştır:

¹² Lebîb Efendi, *Cevâhir-i Mültekata* adlı eserinde Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra meydana gelen hadiseleri detaylarıyla anlatır. Vefat haberini duyan Medine kadınlarının söylediği ağıtların çevirisine yer verir. Bkz. Lebîb Efendi, 2014: 637-642.

¹³ Ebû Tûrâb, "Toprağın babası, toprağa bulanmış kimse" anlamına gelir. Sahih hadislerle göre bu lakap Hz. Ali'ye, bir seferinde onu toprağa bulanmış vaziyette uyurken gören Resûl-i Ekrem tarafından latife maksatlı verilmiştir (Kandemir, 1994: 213).

*Ƙan ile yoğrıldı ol dem Kerbelâ topraqları
Hâk-ı hûne oldu ğaltân zâdegân-ı Bû Tûrâb (M-V, b. 4)*

Hz. Hüseyin Kerbelâ'da yalnız bırakılmış, Müslümanlar bu hadiseye seyirci kalmıştır:

*Bir alay kelb üşüşüp başına şibl-i esediñ
Olmadı kimse o sulţâna mu'în ü enşâr (M-IV, b. 31)*

*Müslimânlar niçün ol demde sükût eylediler
Bu mezâlimlere inşâf iderken küffâr (M-IV, b. 37)*

Hz. Muhammed'in evlatları yara içinde kalmış, Kerbelâ çölünde güller ve erguvanlar açmıştır:

*Oldı evlâd-ı Muħammed hûn-çegân u zaħmnâk
Güller açdı Kerbelâ deştinde naħl-i erguvân (M-III, b. 18)*

3.3.4. Feleğe Sitem

Batlamyos'un sisteminden çıkarılan bir düşünceye göre dünya, kâinatın merkezidir. Onu, soğan zarı şeklinde iç içe geçmiş dokuz gök tabakası çevreler. Her felekte, farklı gezegenler bulunur. Cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran dokuzuncu felek "Atlas feleği" olarak anılır. Atlas feleği, dönerken diğerlerini de kendi istikametinde dönmeye zorlar. Kendi istikameti dışında dönmeye zorlanan sekiz felek, insanların talihleri, refah ve mutlulukları üzerinde değişen ve aksi durumlar ortaya koyar. Dokuzuncu felekten sonra Allah ilminin başlaması, insanların kaderlerinden dolayı ettikleri şikâyetleri feleğe yüklemelerine sebep olmuştur (Pala, 2002: 159). Kerbelâ'da yaşanan katliamı anlamlandırmakta zorlanan şairler de üzüntülerini ifade ederken feleği suçlamışlar, onu genellikle olumsuz sıfatlarla anmışlardır.

Lebib, mersiyelerinde felek kelimesini daha çok gökyüzü anlamında kullanmış; kimi zaman onu yasına ortak etmiş, kimi zaman da ona sitemde bulunmuştur. Siteminin konusunu genellikle feleğin hadiseye müdahale etmemesi ve Hz. Hüseyin'in düşmanlarını bertaraf etmemesi oluşturur:

*Görüyorken bu olan hâlleri çeşm-i gerdün
Huşemâya niçün olmadı 'aceb şâ'ıķabâr (M-IV, b. 33)*

Felek değirmeni, kendisi hakkındaki ince düşünceyi de un ufak etmiştir:

*Böyle iş endişe olmazdı felekden fi'l-aşl
Un ufak itdi daķiķ efkârı da ol âsiyâb (M-V, b. 13)*

Felek, Kerbelâ hadisesinin yaşandığı demde kararmış; kalp erbâbının gündüzünü geceye döndürmüştür:

*Gün tütüldü gibi ol demde siyâhlandı felek
Eyledi rûzını erbâb-ı kulûbuñ şeb-i târ (M-IV, b. 43)*

Şair, feleğin eğri büğrü dönmesinin sebebini de Hz. Hüseyin ile ilişkilendirir:

*Toğrılıp gelse eger dâ 'ire-i devletiñe
Egri büğri dönemez idi bu çarh-ı devvâr (M-IV, b. 79)*

3.3.5. Dua

Lebib, manzumelerinin son kısmında bir ya da birkaç beyti duaya ayırmış, şefaath beklenmesinde bulunmuştur. Kendisini Hz. Peygamber'in ailesine "bende" olarak gören şair sık sık bununla övünür:

*Hânedân-zâdelere bendelik eyle dâ 'im
Eylerim dilde olan hubb-ı velâyı tekşîr (M-I, b. 37)*

*Hamdülillâhi te'âlâ bendelikle fahr ider
Hânedân-ı Murtaşâyâ bu **Lebib**-i nâtüvân (M-III, b. 34)*

Matemden dolayı dünyada gönlü kırık olsa da çektiği ruhani azabın cennet-i âlâyâ girmeye vesile olacağını umar:

*Olsa da rencür-ı hâtır zât-ı erbâb-ı velâ
Cennet-i a'lâ-yı mücibdir bu ruhânî 'azâb (M-V, b. 22)*

Hem dünyada hem de ahirette Hz. Peygamber'in ailesini kendisine sığınak olarak görür:

*İki 'âlemde baña âl-i Muhammeddir penâh
Şâhidim olsun bu ikrâra **Lebibâ** şeyh ü şâb (M-V, b. 23)*

3.3.6. Beddua

Beddua, Farsçada "kötü" anlamına gelen bed ile Arapçada "Allah'a yalvarma, niyaz" gibi anlamlara gelen dua kelimelerinden oluşmuş bir isimdir (Şemseddin Sami, 1978: 282, 610). Dinin zulüm ve haksızlık saydığı geçerli sebeplere dayanması şartıyla beddua etmenin câiz olduğunu gösteren ayet ve hadisler bulunmaktadır (Çağrı, 1992: 297). Kerbelâ mersiyelerinin önemli bir kısmında Hz. Hüseyin'in katlinden sorumlu görülen Yezîd ve yardımcıları hakkında beddua içeren ifadeler yer verilmiştir (Çağlayan, 1997: 64). Lebib'in mersiyelerinde, beddua ifadelerinin geleneğe uygun olarak Yezîd üzerinde yoğunlaştığı görülür:

*Ḥā'ın ebter bî-ḥired zālīm Yezîd-i bed-meniş
La'netullāhu 'aleyhim itmeyüp Ḥaḫdan ḥicāb (M-V, b. 15)*

*Kendiniñ peygamberiniñ oğlını itmiş telef
Var mıdır bilmem Yezîdāsā diğer merd-i la'în (M-II, b. 14)*

*Nā-ḫalef hem nābe-ḫaḫ bed-meşreb ü nādān köpek
Hem edebsiz hem de pek zālīm ü hem ḫā'ın mehîn (M-II, b. 15)*

Şaire göre Yezîd, Hz. Peygamber'in ailesine kin gütmeye konusunda Ebû Cehil'i örnek almıştır:

*Ḥānedān-ı müctebāya ḡayz u kīn itmeklige
Bū Cehilden örnek almışdır Yezîd-i bî-amān (M-III, b. 15)*

Yezid, şüphesiz haddini aşmış ve Cebrâil'in gölgelik ettiği Hz. Peygamber'in ailesine kılıç çekmiştir:

*Ḥaddiñi itdiñ tecāvüz bilmediñ ḫayşiyetiñ
Ey Yezîd-i bî-ḫayā ḫā'ın köpek ey bed-gümān (M-III, b. 27)*

*Sell-i seyf-i ḡadr idüp āzürde-ḫāḫır kıldığın
Ḥānedāna şeh-perin Cibril iderdi sāyebān (M-III, b. 28)*

Yezîd'in istidracı (Asi kulun azaba yaklaşması) fazla sürmemiştir. O, kısa zamanda hak ettiği yeri bulmuştur:¹⁴

*Sürmedi pek uzaḡa mevsim-i istidrācı
Az müddetde ḫabīs itdi cehennemde ḫarār (M-IV, b. 55)*

Şair, manzumelerin birçok yerinde Yezîd'in böyle fenâ bir işe hangi cesaretle kalkıştığını sorgulamıştır. Yezîd'in destekçilerine de bedduada bulunmuştur. Mahşer günü Hz. Fatıma'nın ve Hz. Ali'nin ondan davacı olacağını vurgulamıştır. Hanedana (Hz. Peygamber'in ailesine, soyuna) düşman olanların ahirette mutlaka cezasını çekeceğini dile getirmiş ve bununla teselli bulmuştur.

SONUÇ

19. yüzyılda Kerbelâ mersiyesi kaleme alan birçok şair olsa da Mehmed Lebîb Efendi bir yönüyle onlardan ayrılır. O, her yıl muharrem ayı geldiğinde çok sayıda Kerbelâ mersiyesi kaleme alıp bunları bir risale hâlinde neşretmeyi âdet hâline getirmiştir. Şairin on iki mecmuadan oluşan *Divân-ı Eş'âr*'ında da çok

¹⁴ Yezîd'in halifeligi üç yıl altı ay sürmüştür. Ubeydullah b. Ziyâd ise yine bir muharrem ayında (9 Muharrem 67/5 Ağustos 686) Muhtar es-Sekâfi güçlerince öldürülmüş, başı kesilerek Küfe'de teşhir edilmiştir (Kılıç, 2013: 514; Yüksel, 2012: 30).

sayıda Kerbelâ mersiyesi bulunmaktadır. Bu yönüyle, onu Türk edebiyatında en çok Kerbelâ mersiyesi yazan şairler arasında saymak mümkündür.

Lebib Efendi, Fatîn Dâvud'un ifadesiyle çabuk yazan ve çok yazan bir şairdir. Bu yüzden manzumelerinin içinde tekrarlara, kulak tırmalayan kimi ifadelerle, dil yanlışlarına, konuşma dilinin rahatlığıyla söylenmiş sözlere sıkça rastlanır. Bununla birlikte müellif, konuya hâkindir ve Kerbelâ hadisesi hakkındaki tarihî bilgilere vâkıfdır. Manzumeleri değerlendirirken bunların bir konuyu gündeme taşımak üzere özel bir zaman diliminde kaleme alındığını ve şairin samimi duygularının ürünü olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Öte yandan Lebib Efendi, altı yüzyıllık geçmişe sahip bir edebî geleneğin terk edilip yeni bir edebiyat anlayışının benimsenmeye başladığı, sancılı bir geçiş döneminde eser vermiştir. Her ne kadar divan şiirinin imkânlarından yararlınsa da dil ve üslup açısından bir arayışın içinde olmuştur. Bu yüzden onun şiirlerinde sade ve rahat söyleyişlere rastlanabildiği gibi divan edebiyatının klasik mazmunlarına, dört unsurdan oluşan Farsça tamlamalara da rastlamak mümkündür.

Manzumelerde klasik Kerbelâ mersiyelerinde olduğu gibi matem, Hz. Hüseyin ve Ehl-i Beyt övgüsü, Yezid'e ve taraftarlarına tepki, dua ve beddua konuları işlenmiştir. Vezin ve dil yönünden kimi kusurlar bulunsa da şairin mersiyelerde samimi bir söyleyişi yakaladığı söylenebilir. Bununla birlikte şair, sohbet havasıyla yazılan ve belli bir kompozisyona sahip olmayan uzun manzumelerinde kimi zaman tekrara düşmekten kurtulamamıştır.

Lebib'in kaleme aldığı Kerbelâ mersiyelerini, onun Ehl-i Beyt'e ve Hz. Hüseyin'e duyduğu hususi muhabbetin bir neticesi olarak görmek mümkündür. Nitekim o, manzumelerinde Hz. Peygamber'e ve ailesine daima tâzimde bulunmuş, onları güzel vasıflarla yâd etmiş, kendisini de âl-i resûlün bendesi olarak tanımlamıştır. Mersiyelerinde kullandığı ifadelerden ve Kerbelâ konusundaki hassasiyetinden hareketle onu bir "Ehl-Beyt Muhibbi" olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in hatırasını yaşatmak için gösterilen bu çabayı bütünüyle anlamak, şairin diğer Kerbelâ mersiyelerinin gün yüzüne çıkarılmasıyla mümkün olacaktır.

[METİN]

Mersiye

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

[Mersiye-I]

1. Ehl-i 'aşkı idüp eṣnā-yı muḥarrem tekdīr [6]
Mātem-i ṣāh-ı şehidān ile eyler dil-gīr
2. Şıgmaz elfāza ki diñsin o dem-i cān-ḥırāş
Varmaz öyle söze ağız ki olunsun taḳrīr
3. Bu esef ile siyeh-pūş olup kilik ü devāt
Ağlaya ağlaya ol vaḳ' ayı eyler taḥrīr
4. Kerbelā ḥāline dünyāda bulunmaz emşāl
Dem-i maḥşer ider ol vaḳ' ayı ancak tanzīr
5. Hüseyin gibi şehin-şāh-ı cihān-ı 'irfān
Ya' ni bir öyle dil-ārām emīr oğlu emīr
6. 'Ālemīniñ başına devlet iken ser-tā-ser
Kesilüp re's-i cihān kıymeti oldu teşhīr
7. Görmedi dāde-i dünyā ḳurılıldan beridir
Kerbelā şadmesine beñzedecek emr-i ḥaḫīr
8. Müte'eşşīr oluyor ḥurd u kelān itse sezā
Bu küdüret bu elem küdek-i gehvāre-i pīr
9. Ḳılınan nāle vü feryād u fiğāndır idecek
Dil-i vīrān-şode-i mātemi ancak ta' mīr
10. Kerbelādan alınur nūkhet-i gülzār-ı ta' mīm
Būy-ı ḥūn-ı şühedā itdi o semti ta' ḫīr
11. Buyur gelsin cihet-i semt-i velā-ābāda¹⁵
Öleliden beridir sāḳ-ı muḥabbet teşmīr

¹⁵ Mısrada vezin aksamaktadır.

12. Görinür aılaşılır rüz-ı cezâda encâm
Düşmen-i âl-i muhabbet ne şekil ħor u ħakîr
13. Dem-i maşşerde çıkup ehl-i velâya karşı
Göziñ aydın deyü eşk-i teri eyler tebşîr
14. Ben inanmam bu söze dirse tarafdâr-ı Yezîd
Ĥüseyn kim idügün bilmez idi ol ħunzîr
15. Fâtımâ-zâde iken itmedi mel' ün idrâk
Bilmedi sıbt-ı nebî olduğun aşlâ o şerîr
16. Hiç olur şemmi anıñ gibi köpek istişşâl
İtdigi işleri meydânda naķîr ü kıtmîr
17. Ĥüseyn ibn-i ' Alî na' tına lâyıķ sözler
Nice kıabil ki tedârik ide ben gibi ħakîr
18. Nice yüz biñ kütüb imlâ ider idi kıalem
Vaşfiniñ biñde birin mümkün olaydı taşşîr
19. Toldı gülbang-i şenâsı ile her çâr cihât
' Ālemi şa' şa' a-i midĥatı itdi tenvîr
20. İşidir şıyt-ı kemâlini kerân-güş-ı kühül
Seçer ol nûr-ı bihîni anadan toğma çarîr
21. Rüz-ı merre bu zevâli göremezdi ħürşîd
Āsitânımı ideydi gice gündüz tenvîr
22. Kelef-i rûyin izâle ider idi derĥâl
Ravzası ĥâkine sürse yüzini bedr-i münîr
23. Ne güher olduğunu bilse olurdu rümâl
Ayağı toprağına istek idenler iksîr
24. İtdi i' dâm bunuñ gibi şeh-i zî-şânı
Kerbelâda bir alay kelb-i ' akûr-ı şerîr
25. Hiç olur mı bu işe ĥazret-i Mevlâ râzî
Eylemez mi bu keder faĥr-i cihânı dil-gîr

26. Yanmasun mı cigeri Fâtıma-i Zehrânîñ
Ya gücenmez mi ola hazret-i Kerrâr-ı dilîr
27. Lerzelenmez mi kederden bu elemden gerdün
Göziniñ yaşını dökmez mi müdâm ebr-i meñîr
28. Şems olmaz mı bu hayretle küsüfa pinhân
Gayb olmaz mı husüfa şokulup bedr-i münîr
29. Kûh u şahrâları itmez mi leb-â-leb efgân
Eyleyüp dâm u ded ü murğa bu mâtem te'sîr
30. Yâ bulanmaz mı buña âb-ı hayâtüñ gönli [7]
Lezzet-i kevşeri itmez mi bu gamlar tağyîr
31. Hacerü'l-esvedi itmez mi siyeh-püş 'azâ
Zemzem olmaz mı bu âlâm ile çün çeşme-i kır
32. Ârzü eyleyerek âl-i nebî düşmenini
Eylemez mi galeyân âteş-i gayz ile sa'îr
33. İder âyîneleriñ lehçesini gerd-âlûd
Olmuş olsaydı verâsında bu şüret taşvîr
34. Şarqdan garba dek âteş kesilürdi deryâ
Eşk-i mâtem-zedeniñ tamlası olsa taqtîr
35. Kâtl-i 'âmm itmek için düşmen-i bed-gebşe o dem
Şağ olsa getirür idi Hülâgüyü naşîr
36. Hamdülillâhi te'âlâ bu **Lebîb**-i bî-kes
Merşîye-gülüğ ile kendüsin itdi teşhîr
37. Hânedân-zâdelere bendelik eyle dâ'im
Eylerim dilde olan hubb-ı velâyı teksîr

[Mersiye-II]

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Sūgvār iken bu demde evvelin ü āhirin
İtmesün mi ‘ aşıkān ‘ aşr-ı muḥarremde enin
2. Kerbelāda eylediler şāh-ı zī-şānı telef
Bir süri ḥā’in kilāb-ı bī-ḥayā dūzaḥ-ḫarın
3. Sīneler sūzān ḥāṭırlar ḫarāb-ender-ḫarāb
Bendegān-ı ḥānedān olmaḫda dil-ḫūn u ḫazın
4. ‘ Ācizāne ḫāme ber-dest-i te’essüf eyleyüp
Söyleyim kimdir Ḥüseyn-i nūr-ı ‘ ayn-ı müslimın
5. Ḥazret-i sıbt-ı nebī ‘ āli-neseb ibn-i ‘ Alī
Ḥānedān-perverde şāh-zāde efḫam-ı nāzenin¹⁶
6. Pertev-efrüz-ı şehādet māh-ı evc-i ictibā
Āfitāb-ı maşrıḫ-ı mülk-i ḫaḫīḫat ber-güzin
7. Gevher-i gencīne-i āgūş-ı Zehrā-yı Betül
Cān-bahā ārāyış-i zānū-yı faḫrū’l-mürselin
8. Görmek eyler ārzū dergāhını heşt-i behişt
Ḥāk-i pāyin itmek ister tütüyā her ḫūr-ı ‘ in
9. Sāyesinden feyz alurlar mihr ü māh-ı āsumān
Maḫdemiyle gök yüzine faḫr ider rüy-ı zemın
10. Tāb-ı ḫurşīd-i cemāli şem‘-i ī‘ māndan nişān
Leyle-i ḫadre numūne reng-i zülfi ‘ anberin
11. Zerre nūr-ı meh-cebīni şeb-çerāğ-ı ihtidā
N’ola eylerse fūrūğ-ı āfitābı şermgın
12. Vaḫy olup Ḥaḫdan getürdi nāmını ol ḫazretiñ
Gökden esmā indüğün işbāt idüp rūḫu’l-emın
13. Şordılar benden Yezīdiñ şimesin ehl-i velā
Söyleyüp bi’l-iḫtişār evşāfin aldım āferin

¹⁶ Mısrada vezin aksamaktadır.

14. Kendiniñ peygamberiniñ oğlını itmiş telef
Var mıdır bilmem Yezîdāsā dīger merd-i la'în
15. Nā-ḥalef hem nābe-ḥaḳ bed-meşreb ü nādān köpek
Hem edebsiz hem de pek zālîm ü hem ḥā'ın mehîn
16. Taldırırsam zālîmi baḥr-i muḥîit-i la' nete
Olamam sîr-âb âb-ı intikâm-ı 'ayne'l-yaḳîn
17. Taş atarlarsa velev degmez **Lebîbâ** gönlüme
İ' tîḳâd pâyidârımdır baña ḥışn-ı ḥaşîn

[Mersiye-III]

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Gerçi her dem dāstān-ı Kerbelā ḥāṭır-nişān
Çoḳlaşur bu mevsim-i 'aşr-ı muḥarremde fiḡān
2. Pek kederlü kışşadır efsāne-i pürri-i 'Alî
Dil-ḥarāb eyler velā erbābını ol dāstān
3. Mātem eyler şarḳ u ġarb arz u semā şîb ü firāz
Ġamlanur Baṭḥā vü Yeşrib ağlaşur kerrūbiyān
4. Nice yüz biñ nālemend olur hüveydā kışşanıñ
Olsa bi'l-icmāl eger biñde biri naḳl ü beyān
5. Diñlenilmez söylenilmez vak' adır ol mā-cerā [8]
Cānlar tāb-āver olmaz lāl olur nuṭḳ u zebān
6. N'ola ḥün-ābe feşān-ı eşk olursa müslimîn
Nābe-ḥaḳ ḥün-ı şehîdān olduġı demdir revān
7. Yek-ser erbāb-ı muḥabbet girye-mend sügvār
Nāşîbîler ḥāricîler ḥandenāk u şādumān
8. Nā'ıl oldılar o eşnāda merāma zālîmîn
Vāşıl oldılar o demde maḳşada Mervāniyān

9. Bendegân-ı hânedân-ı Muşafânîñ sū-be-sū
Dūd-ı âh-ı dil olur sūz-ı derūnundan nişân
10. Her ne dirlerse disünler rāz-ı māfi'l-bālını
Sīne-çākân-ı muḥabbet şaḳlamaz eyler 'ayân
11. Bâ' iş olan böyle bed-kāre naşıl ḥā'ın köpek
Bu işe cür'et iden bilmem ne gūne Müslimān
12. Oldı dilsir-i şehādet teşnegān-ı Kerbelā
Şerbet-i şirīn-i merg işrāb idüp tiğ ü sinān
13. Şāh-bazān-ı şehādet ḳondı bāğ-ı cennete
Bunca nāzik nev-civāna oldı firdevs āşiyān
14. Kerbelāda aldı etrāfiñ 'adū serverleriñ
Ḥār ile oldı be-her sūdan iḥāṭā gülsitān
15. Ḥānedān-ı müctebāya ğayz u kīn itmeklige
Bū Cehilden örnek almışdır Yezīd-i bī-amān
16. La'net olsun cānına iḥvānına aḥbābına
Hem şaḥābet eyleyen a'vānına fi-küllī ān
17. Eylemezdim ğayret ibrām itmese ol nākesiñ
Nām-ı murdārı ile ālāyiş-i nuṭḳ-ı dehān
18. Oldı evlād-ı Muḥammed ḥūn-çegān u zaḥmnāk
Güller açdı Kerbelā deşinde naḥl-i erguvān
19. Yalınız 'aşr-ı muḥarrem şanmayın bu vak'aniñ
Devr-i dā'im mātemiñ eyler bahār u mihr-i cān
20. Çāk çāk olur idi bu şadme-i cāngāhdan
Olmamış olsa felek zincir-bend-i kehkeşān
21. Öyle bir vālā-neseb sulṭānı i' dām itdiler
Bir alay māder-ḥaṭā zālīm köpek pest üstüḥ'ān
22. Teşne-leb şāh-ı şehīdān āl ü evlādı ile
El-'ataş-gū oldılar tā çeşme-i 'adne revān

23. La'net ü nefrîn kapışmağ-çün ilā-yevmü'l-kıyām
Kerbelādan bed' ü āğāz itdiler yağma-kerān
24. Şoldı güller 'itr-ı şāhiler döküldi hāklere
Kerbelāya semt-i a' dādan esüp bād-ı hāzān
25. Tā derūna geçdi gözlerden ağan eşk-i esef
Şıgmaz almaz bunca bārān-ı gamı bir nāvđān
26. Görmedi görmez yine yüz biñ sene devr eylese
Dīde-i gerdūn-ı evlād-ı 'Aliveş düdmān
27. Haddiñi itdiñ tecāvüz bilmediñ hayşiyetiñ
Ey Yezīd-i bī-hayā hā'in köpek ey bed-gümān
28. Sell-i seyf-i ğadr idüp āzürde-hātır kıldığın
Hānedāna şeh-per'in Cibril iderdi sāyebān
29. Cedleri hayrū'l-beşer māderleri fahrū'n-nisā
Haydar-ı Kerrārdur bābā-yı şımf-ı mehveşān
30. Böyle rif'atlu kabīle olmamışdır rū-nümā
Böyle devletlü sülāle görmemiştir ins ü cān
31. Anlar idi behçet-ārā-yı cihāt-ı şark u ğarb
Anlar idi nuhbe-i ārāyış-i kevn ü mekān
32. Anlar idi kuvvet-i bāzū-yı hābl-ı müslimīn
Anlar idi zabt u rabt-ı şer' -i dīne pehlivān
33. Ehl-i tevḥīd ez-derūn-ı dil ider hīdmetleriñ
Oradan ayrılmaz aşlā dīn ü imānı olan
34. Hāmdülillāhi te'ālā bendelikle fahr ider
Hānedān-ı Murtaşāya bu **Lebīb**-i nātüvān

[Mersiye-IV]

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Tâzelendi yine zaḥm-ı dil-i üftâde-i zâr [9]
İtdi iḥṭâr o demi ‘aşr-ı muḥarrem tekrâr
2. Şaklanur nesne midir böyle ğam-ı cân-ḥırâş
Ḳolayı var mı ki ketm ola bu râz-ı düşvâr
3. Ne şekil vâsf u beyân ola bu gûne aḥvâl
Şerḥ ü ta‘rîfin iḥâṭâ idemezken efkâr
4. Nâleler âhlar eyler iken i‘lân u beyân
Dilde pinhân olabilür mi bu gûne ekdâr
5. Ğayret-i iḳdâr u i‘âne idüp ehl-i ‘aşḫa
Bi’z-zarür itmededir derd-i derünüñ eş‘âr
6. Az buçuḳ vâkıf olan ḥâline erbâb-ı dilîñ
İtmez efġân-ı firâvânlarını istikşâr
7. Müşg-bü ḥün-ı şehîdân ile kıldı gerdün
Kerbelâ menzîlini reşk-i dükân-ı ‘aṭṭâr
8. Hüseyin ḥâzreti evlâd u eviddâsı ile
Oldı ol ‘arşaya lü’lü’ gibi bi’l-cümle nişâr
9. Seni burhân ile iskât idemez ehl-i ‘inâd
Şuşma ey ‘âşık-ı şūrîde fiġândan zinhâr
10. Gülşen-i ehl-i muḥabbet de bu eşnâda olur
Nice demden beridir mevsim-i feryâd-ı hezâr
11. Her naşılşa görüyor eyleyemezken ta‘bîr
Uyanıklıkda bu rü’yâları çeşm-i bîdâr
12. İdüp ol ma‘reke-i dâġ-ı derün u bîrün
Zâhir ü bātınıñ it deşt-i velâda gülzâr
13. Kerbelâ vak‘asınıñ dehşetin iḳrâr idelim
Ḥâriciler ideṭursunlar o ḥâli inkâr
14. Ey dil ol vaḳti hemân söyleşelim ağlaşalım
Mâtem eşnâsı ne lâzım bize dîger güftâr

15. Dem-i mâtemde olur merd-i velākār faḡaḡ
İtdigi nāle vü efġān ile dā'im ġam- ħ'ār
16. Bu o demdir ki 'adū oldu be-kām u maḡşad
O zamāndır buña şād oldu sevindi eşrār
17. Ḥānedān bendeleridir bize maḡbūb-ı ḡulūb
Nāşibilerdir olan ehl-i velāya aġyār
18. Yā Rab ol ḡāl ne ḡāl idi ki itdi yek-ser
Nice ġülveşleri pā-māl ü ḡasāret ḡass ü ḡār
19. Zaḡm-zen oldu dil-i zāre cevāb-ı ḡaḡ'ī
Kimden itdim ise ol ma' rekeyi istifşār
20. Bu bir ālām ki ta' rīf ü beyāna sıġmaz
Bu bir endūh ki eş' ārdan 'āciz eş'ār
21. Sevgili oġlını sultān-ı rūsul ḡazretiniñ
Kerbelāda idüp i' dām-ı ġürūh-ı bed-kār
22. Şād u mesrūr u feraḡnāk ola eyvāh eyvāh
Ne ḡayāsız imiş ol ḡavm-i sefih ü ġāddār
23. Ḥazret-i Fāḡımanıñ oġlı ciġer-ġüşesini
Ne cesāretle ider müsliim olanlar ifrār
24. Bu mezālimleri imānı olan eyleyemez
Edemez böyle ḡabāşetleri merd-i dīndār
25. Niş-i āzār u sitemlerle o 'ālī-ḡadre
Sürüsü ile hücūm eylediler 'aḡreb ü mār
26. İtdi ḡuġyān derūnlarda key endūh u elem
Ḥāḡ-ı ġerdūnı yine ḡıldı ihāḡā āzār
27. Ser ü pādır ġil-i ḡayret idüp eşk-i 'uşşāk
Sūziş-i āteş-i mâtem ile yanmaḡda çenār
28. ġonca açılmadan evvel şolar ise ma' zūr
Lāleler dāġ-ı derūnun idiyorken izḡār

29. Yağuşur encüm-i gerdün dökilürse hâke
Görinürse yaraşur şeb ile hem-reng-i nehâr
30. O güher-pâreler aḥvâlin idüp der-hâtır
Çeşm-i mâtem-zedegân olsa n'ola lü'lü'-bâr
31. Bir alay kelb üşüşüp başına şibl-i esediñ
Olmadı kimse o sulṭâna mu'în ü enşâr
32. Ğadr-ı gülân u şeyâtîn ile oldu itlâf
Bir enik gibi şehin-şâh-ı melâ'ik-girdâr
33. Görüyorken bu olan ḥâlleri çeşm-i gerdün [10]
Huşemâya niçün olmadı 'aceb şâ'ikabâr
34. Bu sitem-câ-yı ta'accüb mi degildir ol dem
İtmedi yâver-i âl-i Muḥammed deyyâr
35. Sâḳi-i kevşeriñ evlâdın idüp zâr u zebün
Bir içim şuyı dirîğ eyledi ḳavm-i füccâr
36. Teşne-lebler tarafından uzadı düd-ı Fırât
Aḳmalyken oraya cümle-i enḫâr ü bihâr
37. Müslimânlar niçün ol demde sükût eylediler
Bu mezâlimlere inşâf iderken küffâr
38. Öyle bir vâḳ' aya cümle fedâ cân u cihân
Neye lâzım idi dünyâ ne gerek mâl ü 'aḳâr
39. Ğonca aḡz açmaz idi bilse o gülveş ḫâlin
Bülbül itmez idi gülzârda fekk-i minḳâr
40. İtdi şeh-zâdeleriñ ḫünımı rîzân a' dâ
Nâbe-ḫaḳḳ oldu telef cümle şıḡâr ü kibâr
41. Kerbelâ 'arşası gülzâr ile oldu hem-reng
Ḳana ḡarḳ olduḡı demde nice gülgün-'izâr
42. Cân bâzârı olup güne keş-â-keşler ile
Aldı virdi nice biñ naḳd-i revânı peykâr

43. Gün tütüldü gibi ol demde siyâhlandı felek
Eyledi rûzını erbâb-ı kulûbuñ şeb-i târ
44. Kaldı bî-yâver ü bî-çâre o şıf-ı küremâ
Kerbelâ da'iresi hâr u hası itdi hişâr
45. O ferîştehleri nîrân-ı 'aşaşla sûzân
Kıldı raħm eylemeyüp zümre-i dîv-i mekkâr
46. Şayusuz nâle iderlerse becâ ehl-i velâ
Anlarıñ derdin ider 'aşr-ı muħarrem bisyâr
47. O zamân hep de Hâvâric mi kesildi dünyâ
Hânedân-zâde niçün bulmadı bir yâver ü yâr
48. Bu yanık sîneleri söndüremez âb-ı hayât
Bu yıkılmış dili i' mâr idemez bir mi' mâr
49. Akrabâsı ile evlâdı ile oldu telef
Hayf u şad hayf o mişillü şeh-i ferħunde-tebâr
50. Rûz-ı maħşerde bu aħvâle olan da' vâcı
Hâzret-i Fâtımadır hem de 'Aliyy-i Kerrâr
51. O zamân biz de mücâzât-ı 'adû-yı görürüz
Şimdilik şabr u sükût itmeli çâr u nâ-çâr
52. Ne cesâretle Yezîd itdi bu kâre cür'et
Delilendi mi kudurdı mı o kelb-i murdâr
53. Sebeb-i cür'eti ol nâ-ħalefe 'ukbâda
Ne cevâb eyleyecek sorduğı demde Kâhhâr
54. Görürüz şad oluruz rûz-ı cezâda ey dil
Kâhr-ı Kâhhâr-ı Celîl eyleyecek aħz-ı demâr
55. Sürmedi pek uzağa mevsim-i istidrâcı
Az müddetde ħabîs itdi cehennemde qarâr
56. Bulur itdiklerin elbetde nihâyet zâlim
Biz hemân şimdi fiğân eyleyelim leyl ü nehâr

57. Hānedān düşmeniniñ ‘ākıbeti hüsrandır
İki ‘ālemde o hā’in olamaz berhūdār
58. Sağ kalmaz şoluğı ka‘r-ı cehennemde alur
Yağar ol zālimi āteş-i zemīn ü zī-sār
59. Çok degil şīme-i nā-merd Yezīde bu sitem
Nā-halefler ider aşlını be-her hāl ih̄tār
60. Māye pistān şer işlerde olurlar mecbūr
Gül-i zībā açamaz tağdaki gülbün-i hār
61. Bir büyük zulm u haṭā itdi ki zālīm o gülān
Keyd-i şeyṭān aña nisbetle olur istişgār
62. Çıkamaz kaldı içinde ebedī ölmüşdür
Beyt-i la‘net o sefhü’ş-şiyeme dār u diyār
63. Bu tarafdārılığa ey münkir idersin ikdām
Yohsa bir işe yarar kelb mi Yezīd-i hun-hār
64. La‘net olmaz deyü gavḡā neden icāb eyler
Neler itdi bilünürken o mehin-i bī-‘ār
65. Vay hāle sen o çengāne-meniş bī-dādı [11]
Bu şahābetden eger itmez isen istiḡfār
66. Bu işin aşlı kolayca bilinür līk çe sūd
Vāk‘ıu’l-hāli beyān eylemek emr-i düşvār
67. Görinür mi ne şekil nesnedür esrār-ı derūn
Aña bünyān-ı taḳiyye çekiyorken dīvār
68. Reh-i mātemde olup şabr u sūkūna peyrev
İtmesün hāme bu yolda ilerüye reftār
69. Hüseyin ḫāzretine hāliñi ‘arz it diyerek
O şehin-şāh-ı kerem-baḡşa **Lebībā** her-bār
70. Ey gül-i nevres ü gülzār-ı kemāl-i ‘irfān
Ey nihāl-i çemen-ārā-yı riyāz-ı esrār

71. Şefkat ü merhametiñ cū-yı revān-ı re'fet
Kerem ü 'ātıfetiñ ıulzüm-ı bī-ka'r ü kenār
72. Ni' metiñ zerresidür h'ān-ı sımāt-ı hātem
Cūybār-ı himemiñ reşk-i 'uyūn u enhār
73. Sensin ol serv-i ser-efrāz-ı behişt-i rahmet
Sensin ol gül-ruḡ u gülzār-ı sa' ādet-āşār
74. Yüridürsün ne ise emriñi fi-taht-el-'arş
Tahtgehdür saña zānū-yı resül-i muḡtār
75. Göremez menzellet ü maḡderetiñ nā-bīnā
İdemez mertebe-i rif' atıñ aḡyār inkār
76. Ne güher ibn güher oldıḡın eyler idrāk
Senin ey nūr-ı başar şāhib-i rüşd ü ebşār
77. Zülfünüñ būyına sünbüller olur ser-bezmiñ
Ruḡ-ı gülgünüña dil-dāde gülistān u bahār
78. Hāk-i pāyiñ başıñıñ devletidir naḡl-i gülüñ
Ayaḡıñ altına yüz sürmeḡi ister ezhār
79. Toḡrılup gelse eger dā'ire-i devletiñe
Egri bügri dönemez idi bu çarḡ-ı devvār
80. Zerre-i pertev-i ruḡsārıña nisbet olsa
Olamaz mihr o ḡadar şa' şa' amend-i envār
81. Haste çeşm eyledi nergisleri reşk-i nazarıñ
Nice āhūları tār-ı nigehiñ itdi şikār
82. Görünür her baḡışıñdan eşer-i nūr-ı velā
Görünüşde ne ḡadar olsa da çeşmüñ bīmār
83. Nazarıñ rüyına gülgüne-i faḡr eyler idi
Hūr-ı firdevse eger eyleseñ 'arż-ı dīdār
84. Şarḡ u ḡarbı şerefiñ itdi ihātā yek-ser
N'ola fermān-beriñ olur ise deşt ü kühsār

85. Mağdemiñdir seniñ ey şâh-ı serâ-perde-i ‘aşk
Kerbelâ yolunı firdevse iden râh-ı güzâr
86. Görür elbet ne imiş ‘âlem ‘aşkın eşeri
Dergehiñden kim alur ise seniñ zerre gubâr
87. Hıyr gelmez başına düşmeniniñ her hâlde
O gürüha olur ‘uqbâda kıfadâr idbâr
88. Mehd-i cünbâniñ iken hâzret-i Cibrîl-i Emîn
Saña olmaz mı melek cinn ü beşer hidmetkâr
89. Kıadriñi şâniñi idrâk idenler lâ-büd
Dergehiñ şaff-ı ni‘âlinde olur cân-sipâr
90. Meh-i nev na‘l-i semendine yüzün sürmek için
Ayağı altına yatar idi ey şâh-süvâr
91. Eyledi kendisine dâ‘ire-i fevz ü felâh
Gerdişin türbe-i vâlâ-kede mürğ-i tayyâr
92. İşigiñ bendesidir tâ cevîr-i mülk-i beķâ
Kıapunuñ kıullarıdır ‘umde-i hayl-ı ahyâr
93. Kıimiyâgerlere hâk-i deriñ olurdı penâh
Naşıl iksîr idügin eyleseler istiħbâr
94. Vaşfınıñ nuħbesidir güfte-i şehri vekili
Saña beñzer bulamaz cümle bilâd u emsâr
95. Dost olanlar saña her yerde ‘azîz ü mükrem
Düşmeniñ her nerede olsa olur istiħkâr
96. Göremezler idi tâ hâşre kıadar naķş u zevâl [12]
Mihr ü meh hâk-ı der-i devletiñ itseydi medâr
97. Maţla‘ itseydi eger semt-i harîm-i küyuñ
İdemezdi oradan ric‘atı necm-i seyyâr
98. Güher-âbâd ider hâtırasiñ leyl ü nehâr
Vaşf-ı zâtiñ ile evkıatın idenler imrâr

99. Dergehiñ bendeliginden ebedī ayrılmaz
Hānedān-ı nebevīde kim ider istikrār
100. Degerim yoksa da pek çoksa da cürm ü günehim
Beni de bendeleriñden idüp ey şāh şumār
101. Olayım dergehiniñ kelblerine hem-pāye
Kerem ihsān buyur ey dāver-i ferhunde-şi'ār

Diger

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

[Mersiye-V]

1. Mevsim-i 'aşr-ı muharremde ider bî-irtiyāb
Hātır-ı ehl-i muhabbetden meserret ictināb
2. Ol gün oldu semt-i hayl-i hānedāna ğam-nişār
Ol gün oldu işte ol kār-ı habīs-i nā-şavāb
3. Ol dem oldu baħr-ı bî-pāyān ğam-ı tūfān-nişān
Ol dem oldu çeşme-i nehr-i Fırāt 'ayn-ı serāb
4. Kān ile yoğrıldı ol dem Kerbelā toprakları
Hāk-ı hūne oldu ğaltān zādegān-ı Bū Türāb
5. Bi't-te'ākub şeh-süvārān-ı fezā-yı Kerbelā
Bezm-i hūrān-ı behište oldılar pāder-rikāb
6. Ol gün oldu ser-nigün evlād-ı Haydar sū-be-sū
Ol gün oldu ser-berīde māh-ruħ u vālā-cenāb
7. Hātır-āzarde melā'ik 'arş-ı a' lā lerzenāk
Hūr u ğilmān-ı behišt endühnāk ü ğuşşayāb
8. Sīneler sūzān u hātırlar perīşān u melūl
Dīdeler giryān u diller zaħmdār u ıztırāb
9. Nāylar efġān u vāveylāda cümle yek-zebān
Sīne-ġüyān-ı melālet dem-be-dem çeng ü rebāb

10. Nergis ağlar gülsitân pejmürde lâle dağdâr
Serv-i ser-cünbân gam-ı sünbül-i rehîn pîç ü tâb
11. Gizlenüp mâtem-i zemîn ğarbe ol dem mihr ü mâh
Nâleden oldı tanîn-endâz tāk-ı nüh kıbâb
12. Kâse-i hûn-âb-ı gam olmuşdı şekl-i âsumân
Eşkbâr-ı hasret olup gök yüzinde her şehâb
13. Böyle iş endîşe olmazdı felekden fi'l-aşl
Un ufağ itdi daķıķ efkârı da ol âsiyâb
14. El-‘ ataş feryâdını güş eyleyüp şâd oldılar
‘Andelîbân-ı behiştîñ bir süri kerkes ğurâb
15. Hâ’in ebter bî-hıred zâlim Yezîd-i bed-meniş
La‘netullâhu ‘aleyhim itmeyüp Hâķdan hiçâb
16. Ol imâm-ı müslimîni Kerbelâda itdiler
Cümle-i evlâd u a‘ mâmiyle itlâfe şitâb
17. Pek büyükdür düşmen-i âl-i nebî da‘ vâcısı
Yanlarına kıalmaz elbet anlarıñ bu irtikâb
18. Rûz-ı maşşerde bulunca yek-be-yek itdiklerin
Fehm iderler şayılu ğün oldığın yevmü’l-hisâb
19. Söz bulurlar mı o dem kim söylesün ol şırzeme
Hâzret-i faħr-i resûl anlardan isterse cevâb
20. Eyler ise bir tarafından Hâzret-i Hâydar su’âl
Aña karşı da ‘aceb ‘av ‘av mı eyler o kilâb
21. Hânedâniñ kulluğıdır devlet ü câh-ı Celîl
Mâye-i fevz ü sa‘ âdetdür o bâba intisâb
22. Olsa da rencûr-ı hâtır zât-ı erbâb-ı velâ
Cennet-i a‘ lâ-yı mücibdir bu rûhânî ‘azâb
23. İki ‘âlemde baña âl-i Muħammeddir penâh
Şâhidim olsun bu ikrâra **Lebîbâ** şeyh ü şâb

[Fî-Ğurre-i Muḥarrem Sene 1280/18 Haziran 1863]¹⁷

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, Eyüp (2017). *Hacı Nüreddin Efendi ve Hüseyin'in Makteli Adlı Eseri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- AKSU, Ali (2010). "Kerbela Literatürü", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri) Bildiriler Kitabı*, Ed. Âlim Yıldız, C. I: s.s. 341-376, Sivas: Asitan Yayınları.
- AKTAŞ BAYCAR, Yüksel (2006). *II. Mahmud'un Kızı Mihrimah Sultan'ın Sûr-ı Hümayûnu*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- ARSLAN, Mehmed (2014). "Lebib", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lebib-mehmed-lebib-efendi-istanbullu>, Erişim Tarihi: 04.01.2021.
- ARSLAN, Mehmet; Erdoğan, Mehtap (2009) *Kerbela Mersiyeleri*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- BURSALI MEHMED TAHİR (2016), *Osmanlı Müellifleri C. 2*, (Haz. Mehmet Ali Yekta Saraç, Ed. Mustafa Çiçekler), Ankara: TÜBA Yayınları.
- ÇAĞLAYAN, Bünyamin (1997). *Kerbela Mersiyeleri*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- ÇAĞRICI, Mustafa (1992). "Beddua", *DİA*, C. 5, s.s. 297-298.
- ÇİFTÇİ, Cemil (2008). *Kerbela Ağutları*, İstanbul: Kevser Yayınları.
- DEMİRCAN, Adnan (2015). *Kerbela Keder ve Belâ*, Ankara: Beyan Yayınları.
- FATİN DAVUD (2017). *Fatîn Tezkiresi (Hâtîmetü'l-Eşâr)*, (Haz. Ömer Çiftçi). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 24.12.2020).
- FİDAN, İbrahim (2017). "Kerbela'yı Yaşamış Şiirler: 'Hz. Hüseyin' ve 'Öteki' Portreleri Yönüyle Kerbelâ Olayının Arap Şiirindeki İlk Yankıları", *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, C.4, S. 7, s.s. 99-123.
- FUZÛLÎ (2018). *Ruhun Yolculuğu-Ruhnâme, Sihat ü Maraz-Hüsn ü Aşk*, (Haz. M. Kaçar, A. Naim Çiçekler), İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- GIYNAŞ, Kamil Ali (2013). "Bir Hz. Hüseyin Âşığı: Son Asrın Meçhul Şairlerinden Bahreddin ve Divânındaki Kerbelâ Mersiyeleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 67, s.s. 121-148.
- GÜNGÖR, Şeyma (2008). "Tarihî Olaydan Menkıbeye, Menkıbeden Şahesere [Kerbela olayı ve Hadikatü's-Süeda]", 38. *ICANAS, Bildiriler*, II. Cilt. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, s.s. 769-788.

¹⁷ Burada verilen tarih risalede na'at bölümünün sonunda yer almaktadır.

- GÜNGÖR, Şeyma (2003). “Maktel-i Hüseyin”, *DİA*, C. 27, s.s. 456-457.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal (1969). *Son Asır Türk Şairleri C. 2*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- İSEN, Mustafa (2012). *Dile Duran Ölüm Klasik Türk Edebiyatında Mersiyeler*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- İSLAMOĞLU, Abdulmecit (2010). “Hacı Nureddin Efendi ve Hüseyin’in Makteli Adlı Eseri”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ Sempozyumu Bildirileri Kitabı (Edebiyat)*, Ed. Âlim Yıldız, C. II: 17-42, Sivas: Asitan Yayınları.
- KANDEMİR, M. Yaşar (1994). “Ebû Türâb”, *DİA*, C. 43, s. 243.
- KARAGÖZ, Halil (2014). *Mehmed Lebib Efendi, Divân-ı Eşâr-1*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- KAYAOKAY, İlyas (2020). “Seyyid Fevzi’nin Manzum Kerbelâ Mersiyesi: Taziye-nâme”, *Kalemname*, 5 (9), s.s. 119-134.
- KILIÇ, Ünal (2010). “Kerbela Vakası (Tarihi Süreç)”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ Sempozyumu Bildirileri Kitabı (Tarih Bilimleri)*, Ed. Âlim Yıldız, C.I: 15-48, Sivas: Asitan Yayınları.
- KILIÇ, Ünal (2013). “Yezîd I”, *DİA*, C. 43, s.s. 513-514.
- KİRAZ, Seydi (2018). *Süleyman Giryânî Necmü’l-Kulûb (İnceleme-Metin)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- KÖKSAL, Mehmet Fatih (2010). “Bir Şiir Mecmuasından Hareketle Kerbelâ Literatürüne Ekler”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ Sempozyumu Bildirileri Kitabı (Edebiyat)*, Ed. Âlim Yıldız, C.II: 351-376, Sivas: Asitan Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Fuat (2018). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- KURTULUŞ, Rıza (2002). “Arap Edebiyatında Kerbelâ”, *DİA*, C. 25, s.s. 272-274.
- KURTULUŞ, Rıza (2002). “Fars Edebiyatında Kerbelâ”, *DİA*, C. 25, s.s. 272-274.
- LEBİB EFENDİ (2014). *Cevâhir-i Mültekata Keşfedilen Cevherler C.1-2*, (Haz. Hasan Karayığit vd.), İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- LEBİB EFENDİ (2019). *Değişmedi Rengi Gecenin, Şerh-i Lâmiyyetü’l-Acem*, (Haz. Uğur Boran, Leyla Yakuboğlu Boran), İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- LEBİB EFENDİ (H. 1275/M. 1858), *Mersiye*, 7 sayfa (Basım yeri yok).
- LEBİB EFENDİ (H. 1276/M. 1859), *Mersiye*, 11 sayfa (Basım yeri yok).
- LEBİB EFENDİ (H. 1280/M. 1863), *Mersiye*, 12 sayfa (Basım yeri yok).
- LEBİB EFENDİ, (H. 1281/M. 1864), *Mersiye*, 9 sayfa, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- LEBİB EFENDİ (H. 1282/M. 1865), *Mersiye*, 12 sayfa, İstanbul: Matbaa-i Âmire.

- LEBİB EFENDİ (H. 1283/M. 1866), *Mersiye*, 16 sayfa, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- LEBİB EFENDİ (H. 1284/M. 1867), *Mersiye*, 31 sayfa, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- LEBİB EFENDİ, *Mersiyeler*, 13 sayfa (Basım yeri ve tarihi yok).
- LEBİB EFENDİ. *Dîvân-ı Eş'âr (Mecmualar)*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Demirbaş No: 1987-1998.
- MACİT, Muhsin (2016). *Dîvan Şîrinde Ahenk Unsurları*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- MEHMED SÜREYYA (1996). *Sicill-i Osmânî C.3 (Haz. Nuri Akbayar)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ÖZÇELİK, Kenan (2008). *Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- ÖZÇELİK, Kenan (2015). *Âşık Çelebi Terceme-i Ravzatü's-Şühedâ (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- ÖZDEMİR, Burçin (2020). "Hadikatü's-Süedâ Tesirinde Bir Maktel-i Hüseyin: Tuhfetü's-Şühedâ", *Mukaddime*, 11(1), s.s. 18-46.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (1995). "Encümen-i Şuarâ", *DİA*, C. 11, s.s. 179-181.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (2012). *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- ÖZKAN, Mustafa (2007). "Osmanlı Türkçesi", *DİA*, C. 33, s.s. 483-485.
- ÖZTÜRK, Mahmut (2014). *Câmî-i Rûmî'nin Saadet-Nâme Adlı Eseri (Metin-Sözlük) [50b-100a]*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- ÖZTÜRK, Tuncay (2012). "Lebib Efendi'nin Tuhfe ve Nuhbe'ye Tazminâtı", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S.1, ss. 197-220.
- PALA, İskender (2002). *Ansiklopedik Divan Şîri Sözlüğü*, İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayıncılık.
- SİNAN PAŞA (2011), *Yakarışlar Kitabı (Tazarru'nâme)*, (Haz. Mertol Tulum), Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- ŞADİ MEDDAH. (2015), *Maktel-i Hüseyin Kerbelâ Hadisesi (Giriş-Metin-Tıbbıbasım)* (Haz. Erdoğan Erbay, Selahattin Tozlu), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- ŞEMSEDDİN SAMİ (1978), *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- ŞENER, H. İbrahim; YILDIZ, Âlim (2016). *Türk İslâm Edebiyatı*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- TOPRAK, M. Faruk (2004). "Mersiye", *DİA*, C. 29, s.s. 215-217.
- UZUN, M. İsmet (2002). "Türk Edebiyatında Kerbelâ", *DİA*, C. 25, s.s. 274-275.
- UZUN, M. İsmet (2006). "Muharremiye", *DİA*, C. 31, s.s. 8-9.
- YÜKSEL, A. Turan (2012). "Ubeydullah b. Ziyâd", *DİA*, C. 42, s.s. 29-30.